

selef, s. 13-17; *DİFM*, II/5-6 [1927], s. 278-327) İbnü'n-Nedîm'den itibaren birçok müellif eseri Ahmed b. Hanbel'e nisbet etmekte ve ondan nakiller yapmaktadır. Zındıklara ve Cehmiyye'ye dair iki bölümden meydana gelen risâlenin yazma ve matbu nüshalarının bir kısmında sadece Cehmiyye'ye ait bölüm yer aldığından risâleye "er-Red 'ale'l-Cehmiyye" adı verilmişse de diğer nüshalar ikinci kısmı da ihtiva ettiği gibi eser bazı kaynaklarda her iki bölümü kapsayacak şekilde isimlendirilmiştir.

Birinci bölüm Kur'an'ın bir grup müteşâbih âyetini ele alan, bu âyetleri, içinde buldukları metnin kompozisyonundan ayırıp tefsir edici mahiyetteki diğer âyetlerle mukayese etmeden âyetler arasında çelişki bulunduğunu sanıp Allah'ın kitabı hakkında şüpheye düşerek hem kendileri sapıtan hem de cahil insanları sapıtan "zındıklar"ı cevap niteliğindedir. Bu bölümde çeşitli âyetler ele alınıp önce iddialar zikredilir, ardından dil kuralları ve Kur'an'ın üslûbu çerçevesinde zındıklara cevap teşkil edecek mânalar verilir. Eserin ikinci bölümünde Cehmiyye'nin görüşleri incelenir. Burada ele alınan ihtilâf noktaları ilâhî sıfatların nefyedilişi, Kur'an'ın mahlûk oluşu, rûyetullahın inkârı, Allah'ın arşta veya semada bulunmayışı ve âhîret hayatının fâniliğinden ibarettir. Müellif Cehmiyye'ye nisbet ettiği bu görüşleri eleştirmekte, bu arada kendisinin dayandığı delillerle birlikte karşı tarafın delillerini de kaydetmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in "zenâdika"dan kimleri kastettiği konusunda risâlede bilgi yoktur. Kur'an'da çelişkili âyetlerin bulunduğu iddiası ve bu iddianın ispatı için ortaya konan fikirlerin mantıkî temellerden yoksun olması, zenâdikadan Mu'tezile ve benzeri bid'at gruplarının kastedilmiş olmasını şüpheli hale getirir. Buna karşılık eserinde, müellifin çağdaşı olan ve Kur'an'a ta'n ettiği nakledilen İbnü'r-Râvendî ile taraftarlarının hedef alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. İbn Hanbel de Cehmiyye ile, Cehm b. Safvân ve mensuplarını kastettiğini ilgili bölümün baş tarafında ifade etmektedir. Aynı bölümde Ebû Hanîfe ile Amr b. Ubeyd taraftarlarından bazılarının da Cehm'in görüşlerine katıldığını söyler. Ancak Ebû Hanîfe yanlılarının Cehmiyye'ye nisbet edilen görüşlerden benimseyebileceği yegâne husus Allah'a arş veya sema gibi belli bir mekânın izâfe edilemeyeceği görüşüdür.

er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye akaid hususundaki tartışmaları aksettirmesi bakımından önem taşır. Müellifin akaid konularının nakli delillerini sunuşu, âyetleri, içinde buldukları bağlam çerçevesinde ve ilgili diğer âyetlerin ışığı altında Arap dilinin inceliklerinden hareketle tefsir edişi dikkat çekicidir. Onun bu başarısı risâlenin birinci bölümünde daha belirgin şekilde ortaya çıkar. Cehmiyye'ye nisbet edilen fikirlerden halku'l-Kur'ân, arş istivâ ve bazı ilâhî sıfatların anlaşılması konularında ise belki de mihne olayının etkisiyle Ahmed b. Hanbel'in sert hükümler verdiği görülmektedir. Te'vile şiddetle karşı çıktığı bilinen müellif, risâlede zenâdika ve Cehmiyye'nin itirazlarına cevap verirken yer yer te'vil metodunu kullanmıştır (meselâ bk. s. 64, 76 vd.). Özellikle Hanbelî âlimlerinin önem verdiği risâleden Ebû Bekir el-Hallâl, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Hanbelî Ebü'l-Vefâ İbn Akîl, İbn Ebû Ya'lâ, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Seffârî'nî gibi müellifler nakiller yapmış ve içerdiği görüşlerle istidlâlde bulunmuştur ('*Akâ'idü's-selef*, s. 14-17).

Risâlenin çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (Brockelmann, I, 310; Sezgin, I, 507). Kuvâmüddin Burslan, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan (Revan Köşkü, nr. 510/4) nüshanın mukaddimesi ile "er-Red 'ale'l-Cehmiyye" bölümünün tıpkıbasımını ve Türkçe tercümesini yayımlamıştır (*DİFM*, II/5-6 [1927], s. 280-327). Kitabın Muhammed Hâmîd el-Fikî (Kahire 1375 [*Şezerâtü'l-belâğîn* adlı derlemesi içinde, s. 4-40]), ayrıca Ali Sâmî en-Neşşâr ve Ammâr et-Tâlibî'nin yaptığı dikkatsiz bir neşrinden başka (İskenderiye 1971, '*Akâ'idü's-selef* içinde, s. 51-103) Abdurrahman Âmire (Riyad 1982) ve Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân (Dimaşk 1408/1988) tarafından gerçekleştirilen neşirleri mevcuttur. M. S. Seale risâleyi İngilizce'ye (*Muslim Theology*, London 1964, s. 96-125), Ahmed İsmailoviç Boşnaç'a'ya (*Islamska Misao*, IX/105-106 [Sarajevo 1987], s. 14-20) tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *Halku ef'âli'l-ibâd* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr – Ammâr C. et-Tâlibî), İskenderiye 1971, s. 154; İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lağz* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1349, s. 55 (neşreden in dipnotu); İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 24-31, 241-246, 311-313, 341-345; II, 265-290, 293-307; M. Zâhid Kevserî, *Tekmilâtü'r-red 'alâ Nüniyyeti İbni'l-Kayyim* (Sübkî, *es-Seyfû's-şakîl* [nşr. Abdülhafız Sa'd Atıyye] içinde), Kahire 1356/1937, s. 34-35; a.mlf., *Mağâlât*, Kahire 1372, s. 324-332; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I,

310; Sezgin, *GAS*, I, 507; '*Akâ'idü's-selef*, s. 13-17; Kuvâmüddin, "İmam Ahmed'in Bir Eseri", *DİFM*, II/5-6 (1927), s. 278-327; Y. Şevki Yavuz, "Ahmed b. Hanbel", *DİA*, II, 82-83.

BEKİR TOPALOĞLU

REDD-i MATLA'

(رَدِّ مَطْلَعِ)

Bir gazelin matla' adıyla anılan ilk beytinin mısralarından birinin son beyitte tekrarlanması anlamında edebiyat terimi (bk. GAZEL).

REDDÂDE

(رَدْدَاة)

Yazma eserlerde birbirini takip eden sayfaları göstermek için sayfa altlarına konulan kelimelere verilen ad.

Yazma eserlerde sayfaların sıralanışını göstermek için bugün uygulanmakta olan sayfaların üstüne veya altına numara koyma sistemi mevcut değildir. VI. (XII.) yüzyıla kadar sadece bir eseri oluşturan cüzlerin sırasını göstermek için rakam kullanılmaktaydı. Bir cüz içinde birbirini takip eden sayfalar ise bir önceki sayfanın altındaki sol köşeye sonra gelen sayfanın ilk kelimesi yazılarak gösterilirdi. Bu kelimelere yaygın biçimde reddâde ismi verilmele birlikte fonksiyonları göz önünde bulundurularak farklı şekilde adlandırıldıkları da görülmektedir: Sayfaları birbirine bağladığı için "râbrta"; bir sonraki sayfayı gözetlediği için "murâkib", "rakabe" veya "müşâhide"; bir sonraki sayfaya işaret ettiği için müş'ir veya müş'ire; bir sonraki sayfayı izlediği için "ta'kibe"; bir sonraki kelimeyi göz önünde bulundurup gözünü ondan ayırmadığı için "pâyenderup". Halk arasında reddâde yerine bir sonraki sayfayı kolladığı veya güttüğü için "çoban", sayfanın alt kısmında bulunduğu için "ayak", sayfanın altında tek başına kalmış bir kelime olduğu için "garip" terimleri kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 561; Mine Esiner Özen, *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*, İstanbul 1985, s. 5; Hasan Özönder, *Ansiklopedik Hat, Tezhib Sanatları Deyim ve Terimleri Sözlüğü*, Konya 2003, s. 12; Orhan Şaik Gökyay, "Eski, Yeni ve Ötesi", *Kaynaklar*, sy. 1, Ankara 1983, s. 59-61.

İSMAİL E. ERÜNSAL